

Megjegyzések Végső István írásához

Végső István *Mátyás serege és a halasi Fekete-hegy* című, a *Honismeret*ben megjelent írasa részletes, majdnem teljes körű historiográfiai áttekintését adja a már évszázados múlttal rendelkező problémának: valóban a mai Kiskunhalas környékén került volna sor a nevezetes „fekete sereg” szétverésére? A szerző végső következtetése nyitva hagyja a kérdést, és ez már önmagában előrelépés azokhoz a kutatókhoz képest, akik úgy vélték, lezártnak tekinthető a probléma.

Végső István pró és kontra számbaveszi az érveket. A halasi csata mellett szólna, hogy Bonfini nagy latin nyelvű krónikájában *villa Piscinának* nevezi a helyet, ahol a zsoldosereg szétverésére sor került, s ez Halas lenne, annál is inkább, mert a sereg nyári szállása Sigidinumnál (Szeged?) volt, mikor elkezdtek fosztogatni, erőszakoskodni. A raguzai, de Váradi Péter kalocsai érsekkel jó kapcsolatot ápoló Ludovicus Tubero szerint Kalocsa környékén került sor Kinizsi és a csehek összecsapására, miután Szeged és Csongrád vármege kérte a magyar hatalom beavatkozását a békétlenkedő zsoldosok ellen.

Érvként lehet felhozni azt is, hogy a helyi, halasi hagyományban erősen élt, hogy városunk területén került sor e nevezetes eseményre.

Ellene szól, hogy a csatának nincsenek régészeti emlékei. Tóth Zoltán a kérdéssel foglalkozó, mai napig alapvetőnek számító, új, közvetlen forrást bevonó tanulmányában egy, az eseményekben részt vett zsoldost idéz, aki szerint a csata a Száva mellett történt. Ez az irat 1530 körül, tehát kb. negyven évvel az események után készült német nyelvű összefoglalás, amelyet a sereg egyik volt katonája jegyzett fel (de ez is csak későbbi másolatokban, ráadásul két redakcióban olvasható). A katona Mátyás halála után lépett a magyar zsoldosereg szolgálatába, míg a korábbi években éppen a magyarok ellen harcolt. 1490 után Ulászló király szolgálatában állt. Azt írja, hogy a fekete sereg tartozása nagyra nőtt, ezért a magyar elit elhatározta, inkább leszámol a zsoldosokkal. Szavai szerint elküldték őket „Szegednek a Száva mellé.” A Száva mellett az éhes és rongyos zsoldosok a környező népet fosztogatták, végül vagy hatezer emberüket lemészárolták, kétezeren elhagyták az országot. Tóth szerint a Szeged a Sigidinum (Nándorfehérvár) torzult alakja lehet Bonfininál.¹ Tóth Zoltán a Száva folyó említését alapul véve a régi Valkó vármegyei Halaphfalva (Halápfalva) nevű településre (Valkó megyében meglehetősen két ilyen település is létezett, Vukovártól délre és Morovity mellett a későbbi Szerém megyében; ez utóbbi 1339-ben valóban Halazfalva néven fordul elő, de más esetekben mint Halabfalva. 1480-ban létezett egy Halaz nevű település is Valkóban, Erdőd mellett)² helyezte a csata színhelyét. Halast kizárta, mivel a latin nyelvű oklevelekben Halas néven ismert, nem nevezi senki Piscinának, ráadásul villának a szokásos oppidum helyett.³ Végül ez az álláspont vált uralkodóvá, annak ellenére, hogy nem oszlat el minden kétséget a problémával kapcsolatban (pl. a valkói Halaphfalva

1 Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldoserege (a Fekete Sereg). Stádium Sajtóvállalat, Budapest, 1925. 318–322.

2 Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. MTA, Budapest, 1894. 314.

3 Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldoserege (a Fekete Sereg). Stádium Sajtóvállalat, Budapest, 1925. 325.

Halász olvasata), és logikai felépítésében sem makulátlan (pl. ha Bonfininál Szeged elírás, a zsoldosnál miért nem az?).

Lezárni a kérdést én sem tudom, de az alábbiakban néhány konkrét és módszertani érvet hoznék fel emellett, hogy miért valószínűbb mégis az, hogy a mai Kiskunhalas lehetséges helyszíne ennek a történelmi eseménynek.

Először is, a fent idézett három írott forrás, lehet, hogy nem mindenben azonos, de mégis van bennük egy „közös halmaz”, ami a Duna-Tisza közére, a Szeged és Kalocsa közötti vidékre tereli figyelmünket, és semmiképpen nem Valkó vármegyébe.

Másodszor, véleményem szerint fontos érvet jelent a helyi hagyomány. Ennek kapcsán persze fel lehet vetni, hogy ez művi/értelmiségi eredőjű lenne, de ennek ellentmond, hogy már a 18. században lejegyzésre került a fekete sereg halasi szétverésének története, amikor még nem zajlottak kutatások a témával kapcsolatban. Így Halas 1797-es leírása is említi a történeti mondát, azt kimondottan az egykori Templom-hegyre alkalmazva, amit Nagy halomnak nevez a szerző, Besnyei József jegyző. A topográfiai leírás talán Vályi András pesti egyetemi tanár tervezett Halas-történetének előkészületeként született.⁴ A kissé zavaros szöveg szerint a Piac-hegy után „a Város mellett Lévo réten alul túl, a Szőlők felől az alsó vége eránt a Városnak egy magános Nagy halom. Mely 3 halmok felől az a traditio [kiemelés tőlem Gy. G.], hogy a Magyar Országban kóborló Cseheket Kinizsi Pál ezen helyeken verte volna meg, és ezek az Halmok az ott elesett Csehek temetőhalmjai.”⁵ Ez a mai Halas legősibb részére, a Tabánnak nevezett területre tereli figyelmünket.

Módszertani megjegyzésként annyi tehető hozzá, hogy az oralitás és írásbeliség viszonya, az orális történeti emlékezet felhasználhatóságának értékelésében az elmúlt években a magyar történetírásban is új, a kérdést újragondoló írások jelentek meg, nem beszélve a nemzetközi kutatásról.⁶ Szóval, önmagában az ex cathedra tagadás nem elegendő, e hagyomány ignorálása nem megengedhető, választ kell adni arra a kérdésre, miért *van* ilyen hagyomány Halason (és miért *nincs* más helyeken)?

Feltételezhetően a Halason élő Gyárfás Istvánt is az általa is ismert és idézett helyi hagyomány (mely szerint a városbeli és környéki Feketehalom, Zöldhalom és Nagyhalom és Templom-hegy a zsoldosok maradványait őrzik) ösztönözte arra, hogy elmélyüljön a „fekete sereg” történetében. Ő is arra a következtetésre jutott, hogy a Templom-hegynél, a régi, középkori halasi templom helyénél folyt a csata, amit ő régészeti emlékekkel is alátámaszthatónak vélt: a Templom-hegynél emberi és épületmaradványok kerültek elő, a tabáni Piachegynél sok embercsont.⁷

Végül is tehát egyet tudunk érteni Végső István következtetésével, miszerint a halasi csata kérdését nem lehet lezártnak tekinteni.

Gyóni Gábor

4 Szalai Sándor: Halasi helynevek a 18–19. században. In: Ö. Kovács József–Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története. 2. Tanulmányok Kiskunhalasról a 18–19. századból. Kiskunhalas, 2001. 285–330, 287.

5 Szalai Sándor: Halasi helynevek a 18–19. században. In: Ö. Kovács József–Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története. 2. Tanulmányok Kiskunhalasról a 18–19. századból. Kiskunhalas, 2001. 285–330, 293.

6 Lásd pl. Sudár Balázs: Ádli szultán és az igricek „csácsógó” éneke. In: Szemerényi Ágnes (szerk.): Folklor és történelem. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 241–267.

7 Gyárfás István: A Fekete Sereg. In: Századok 1877. 500–509, 617–629, 626–629, 627–628.